

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА МЕТАЛУРГІЙНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ**

Н.Г. Шпанковська, І.М. Ізвєкова, Т.В. Кравченко, Н.О. Котенко

ЕКОНОМІЧНА ДІАГНОСТИКА

**Розділ 2. Особливості методики фінансової та
управлінської діагностики**

**Затверджено на засіданні Вченої ради академії
як опорний конспект лекцій**

Дніпропетровськ НМетАУ 2005

УДК 65.053

Шпанковська Н.Г., Ізвекова І.М., Кравченко Т.В., Котенко Н.О.
Економічна діагностика. Розділ 2. Особливості методики фінансової та
управлінської діагностики: Опорний конспект лекцій. – Дніпропетровськ:
НМетАУ, 2005. – 48 с.

Наданий матеріал з основних тем дисципліни
„Економічна діагностика”, передбачених навчальною
програмою.

Викладені: мета та завдання зовнішньої і внутрішньої
фінансової та управлінської діагностики підприємства, методи
їх вирішення та інформаційне забезпечення.

На відміну від традиційного текстового викладання у
даному конспекті лекцій застосовано поєднання засобів:
систематизації матеріалу за допомогою аналітичних таблиць
та надання наочності з використанням графічних методів
дослідження.

Призначений для студентів спеціальності 8.050106 - облік
і аудит.

Укладачі: Н.Г. Шпанковська, канд. екон. наук, проф.

І.М. Ізвекова, асистент

Т.В. Кравченко, асистент

Н.О. Котенко, асистент

Відповідальна за випуск Г.О. Король, канд. екон. наук, доц.

Рецензенти: К.Ф. Ковальчук, д-р екон. наук, проф. (НМетАУ)

О.В. Єрмошкіна, канд. екон. наук, доц. (НГУ)

© Національна металургійна
академія України, 2005

ВСТУП

Розвиток ринкових відносин в Україні веде до появи конкурентів, збільшення економічного ризику, розширенню господарських зовнішньоекономічних зв'язків підприємства, удосконаленню технології управлінських рішень, самостійності у виборі партнерських груп, підвищення відповідальності. Розвивається система рейтингового управління, в основу якого покладено визначення узагальненої рейтингової оцінки підприємства або іншого суб'єкта господарювання реальними і потенційними учасниками ринку за сукупністю показників економічної діяльності. Зміна рейтингу дає партнерським групам підприємства підстави для прийняття відповідних управлінських рішень.

Оцінка фінансового стану і виробничого потенціалу підприємства здійснюється на підставі обмеженої публічної інформації і умовах невизначеності системи. Специфіка даної аналітичної функції обумовила необхідність відокремлення від економічного аналізу самостійної галузі знань – фінансової діагностики.

Однак конкуренція обумовлює необхідність врахування заходів не фінансового характеру, які пов'язані з поліпшенням якості та підвищенням конкурентоспроможності продукції підприємством, раціональним використанням трудових, матеріальних, технічних ресурсів, управлінням запасами, гнучкістю та ефективністю використання виробничого потенціалу підприємства. Важливе значення мають забезпечення економічної безпеки і підвищення ділової культури підприємства. Діагностична оцінка стану перерахованих чинників фінансової стійкості підприємства та їх впливу на фінансові результати здійснюється внутрішніми і зовнішніми аналітиками для прийняття управлінських рішень.

Опорний конспект лекцій, підготовлений на сучасному рівні, може бути корисним для систем перепідготовки фахівців і заводської системи підвищення кваліфікації управлінського персоналу.

5. ФІНАНСОВА ДІАГНОСТИКА

5.1. Особливості фінансової діагностики та її зміст

Сучасний період трансформації до ринкових умов функціонування вимагає від кожного суб'єкта господарювання незалежно від його організаційно-правової форми та виду основної діяльності оцінювати не тільки свій фінансовий стан, а й діагностувати потенційні можливості та фінансове становище партнерів і конкурентів на підставі їх фінансової звітності (рис. 5.1).

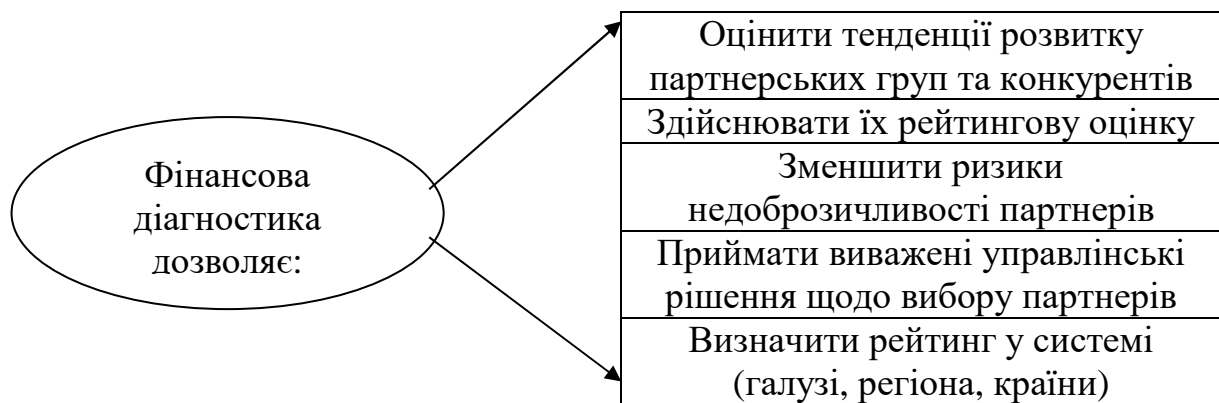

Рис. 5.1. Можливості фінансової діагностики

Баланс підприємства та звіт про фінансові результати зображують єдину систему взаємопов'язаних показників підприємства і є основними джерелами інформації.

Але необхідно також приділяти належну увагу зовнішнім чинникам, які не відображені у фінансовій звітності. Вони наведені на рисунку 5.2.

Особливістю фінансової діагностики є відсутність деталізованої та повної інформації. Практика свідчить про наявність порушення вимог до фінансової звітності навіть при позитивному аудиторському висновку щодо її об'єктивності, що вимагає обов'язкової попередньої перевірки інформації. Але елемент її невизначеності повністю виключити неможливо.

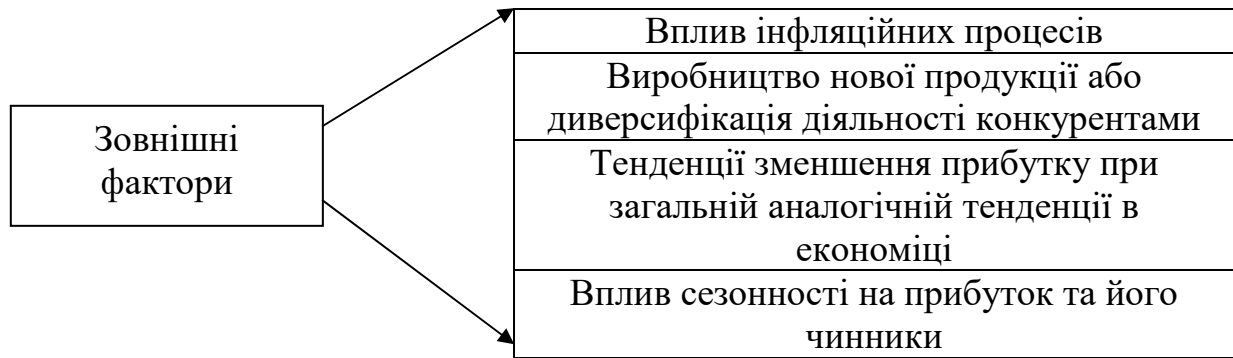

Рис. 5.2. Зовнішні чинники, які враховуються під час фінансової діагностики

Специфічною є і мета фінансової діагностики та її завдання.

Метою фінансової діагностики (ФД) є оцінка динаміки фінансового стану порівняно з конкурентами підприємства, а її завдання наведені на рисунку 5.3.

Рис. 5.3. Завдання фінансової діагностики

Вирішення завдань фінансової діагностики складають її зміст.

Відмічені особливості фінансової діагностики вимагають від аналітика додержуватися принципу комплексного підходу до вибору методів дослідження (див. рис. 1.5 – 1.7 і таб. 1.3 – 1.5).

5.2. Діагностика фінансового стану підприємства та його стійкості

Фінансовий стан підприємства – це сукупність досягнутих показників, які відображають наявність, розміщення та використання фінансових ресурсів підприємства.

Мета зовнішньої діагностики залежить від користувача інформації - суб'єкта фінансової діагностики, але загальна мета – оцінка поточного та прогнозування майбутнього фінансового стану або для подальшого інвестування, кредитування, партнерських відносин та ін.

Завдання діагностики фінансового стану наведені на рисунку 5.3.

5.2.1. Діагностика фінансових результатів

Фінансовий результат діяльності підприємства відображує усі її види та їх ефективність, характеризує доцільність використання усіх ресурсів та узагальнює кінцевий результат.

Діагностична оцінка фінансових результатів підприємства зовнішніми аналітиками здійснюється з метою прийняття фінансових управлінських рішень щодо розвитку подальших партнерських взаємовідносин.

Досягнення цієї мети уможливорює вирішення комплексу діагностичних завдань, що наведені на рисунку 5.4.

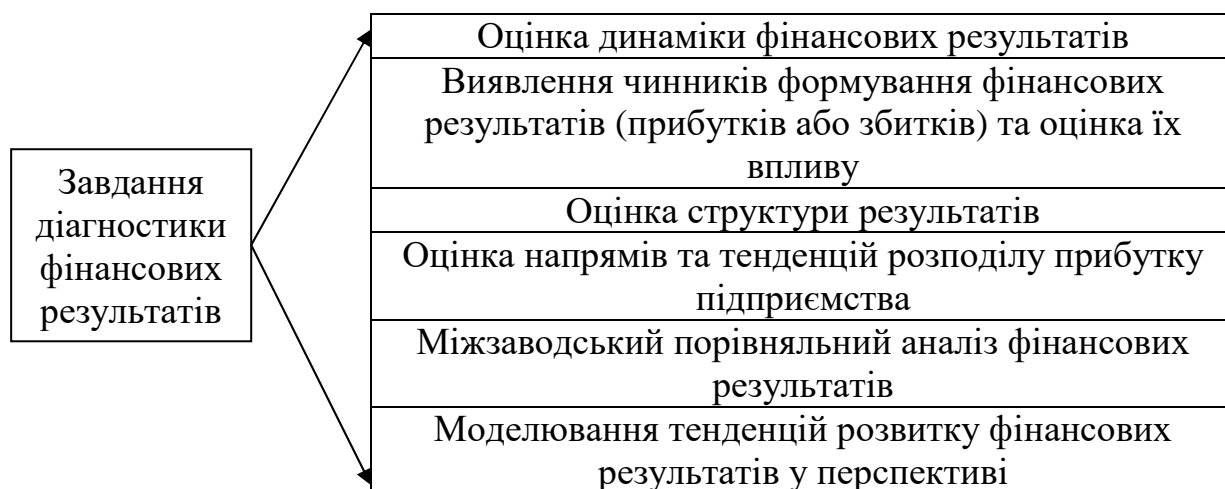

Рис. 5.4. Послідовність діагностики фінансових результатів

Діагностична оцінка фінансових результатів містить загальну їх оцінку та диференційну оцінку фінансових результатів кожного виду діяльності згідно зі стандартним їх угрупованням, наведеним на рисунку 5.5.

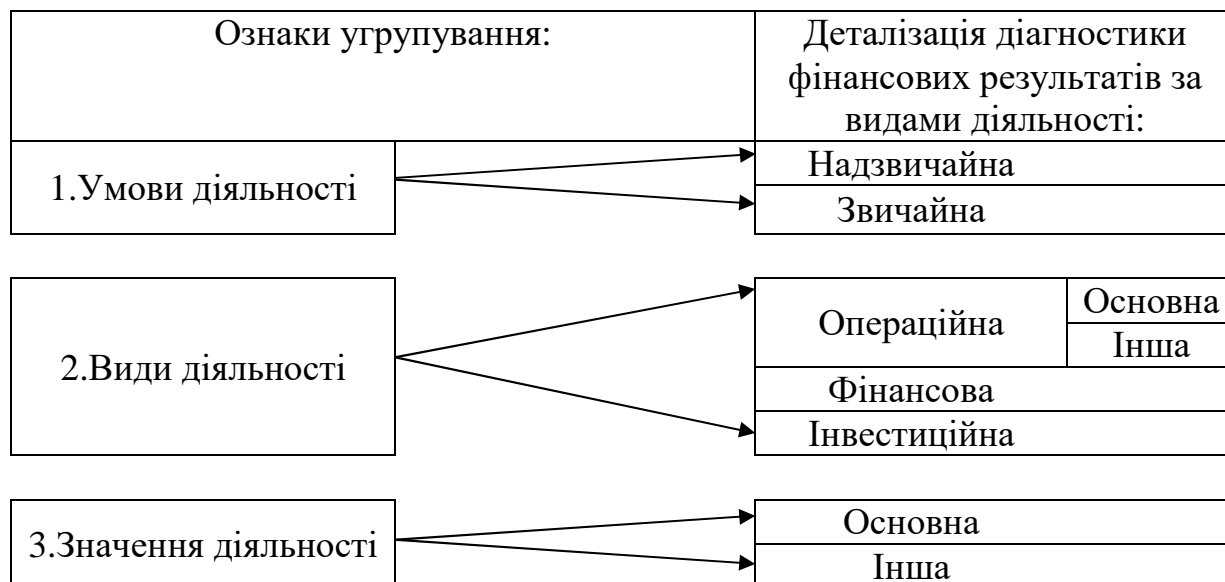

Рис. 5.5. Класифікація фінансових результатів залежно від виду діяльності

Факторний аналіз фінансових результатів виконується у зовнішній і внутрішній фінансовій діагностиці для кожного показника з наведених на рисунку 5.6. Крім того, для своїх потреб внутрішні фінансові аналітики виявляють і кількісно оцінюють вплив чинників на прибуток від реалізації основних видів продукції та на збиток від реалізації кожного виду продукції (робіт, послуг).

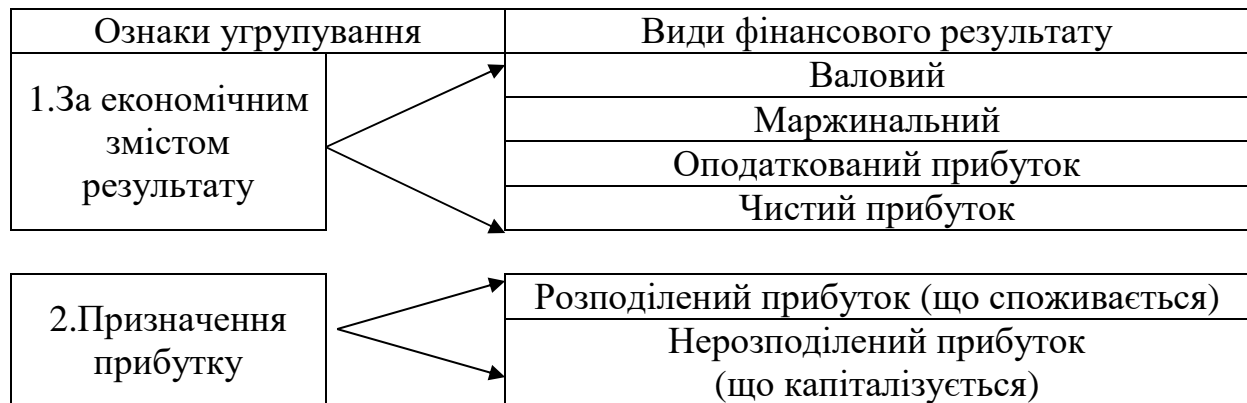

Рис. 5.6. Класифікація фінансового результату для факторного аналізу

Фінансові результати підлягають подальшому їх порівнянню з майновим станом та з витратами на їх досягнення за допомогою фінансових показників–коефіцієнтів. Для характеристики фінансового стану підприємства використовуються наступні чотири групи фінансових коефіцієнтів:

1. Показники ліквідності та платоспроможності.
2. Показники оцінки фінансової стабільності підприємства.
3. Показники ділової активності підприємства.
4. Показники ефективності використання капіталу (рентабельності).

Сукупність фінансових показників-коефіцієнтів та методика їх розрахунку наведені у наступних таблицях.

Загальні їх особливості порівняно з іншими методами економічної діагностики наведені у таблиці 5.1.

Таблиця 5.1

Характеристика фінансових показників-коефіцієнтів

Переваги	Недоліки
1.Простота розрахунку	1.Великий рівень узагальнення
2.Доступність інформації для їх визначення	2.Неможливість детального факторного дослідження
3.Автоматичне виключення впливу інфляційних процесів (забезпечене методикою їх розрахунків)	3.Залежність від якості фінансової звітності
4.Уніфікація, що забезпечує можливість міжзаводських порівнянь	4.Недостатня точність оцінки (внаслідок попереднього недоліку)
5.Наявність нормативної їх бази для ринкових умов у закордонній практиці та деяких [6, 7] – у вітчизняній	5.Відсутність нормативів фінансових показників-коефіцієнтів для умов України (за невеликим виключенням [6, 7])
6.Можливість виявлення симптомів	6.Обмеженість області використання деяких показників-коефіцієнтів
7.Більш чітка орієнтація на майбутнє	7.Вплив сезонних чинників у деяких галузях

Будь-який фінансовий показник-коефіцієнт лише частково відображує господарський процес та його доцільність і ефективність. Тому тільки їх аналіз у сукупності з основними показниками діяльності надає уяву про потенційні можливості підприємства, його недоліки та переваги порівняно з показниками, досягнутими конкурентами.

5.2.2. Діагностика ліквідності і платоспроможності

Фінансовий стан підприємства у ближчій перспективі діагностується зовнішніми і внутрішніми аналітиками за допомогою фінансових показників-коефіцієнтів ліквідності та платоспроможності.

Фінансові показники ліквідності і платоспроможності характеризують можливість своєчасного виконання короткострокових зобов'язань перед кредиторами у повному обсязі. Категорії ліквідності та платоспроможності близькі за сутністю. **Ліквідність** – це здатність

підприємства: швидко реагувати на несподівані фінансові проблеми і можливості; збільшити свої активи при зростанні обсягів продажу продукції (робіт, послуг); повернути короткострокові борги шляхом звичайного перетворення активів у грошові кошти.

Від ліквідності залежить **платоспроможність**, тобто наявність у підприємства грошових коштів та їх еквівалентів у достатньому обсязі для швидкої ліквідації кредиторської заборгованості.

Аналіз ліквідності вимагає врахування її відмінностей, наведених на рисунку 5.7.

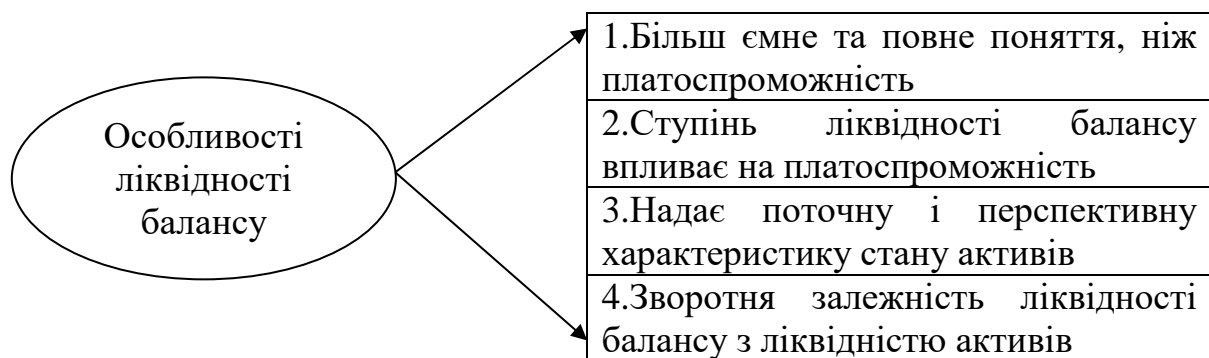

Рис. 5.7. Характерні риси категорії ліквідності

Слід не ототожнювати поняття ліквідності балансу, ліквідності активів та ліквідності підприємства, бо вони відрізняються сутністю і визначенням: **ліквідність балансу**– це ступінь покриття зобов’язань підприємства її активами, термін перетворення яких у грошові кошти відповідає строку погашення зобов’язань; **ліквідність активів** розраховується як величина, зворотна часу, необхідному для перетворення активів у грошові кошти, і чим він більше, тим нижче ліквідність активів; **ліквідність підприємства** – це його здатність на конкретну дату і в повному обсязі погасити заборгованість кредиторам, банкам, інвесторам своїми активами.

Переваги коефіцієнтів ліквідності:

- наявність нормативів їх оптимальної величини;
- використання їх в усіх галузях та видах бізнесу, що надає можливість їх застосування також під час обґрунтування управлінських рішень щодо диверсифікації продукції та діяльності.

Призначення групи фінансових показників-коефіцієнтів ліквідності надано на рисунку 5.8.

Рис. 5.8. Аналітичні можливості відносних показників ліквідності

Сукупність фінансових показників-коефіцієнтів ліквідності, моделі їх розрахунку та користувачі інформації наведені у таблиці 5.2.

Таблиця 5.2

Класифікація коефіцієнтів ліквідності, дол. од.

Назва	Норматив	Модель розрахунку	Основні користувачі
1	2	3	4
1. Коефіцієнт покриття (або поточної ліквідності) ($K_{п}$)	2-2,5	$K_{п} = \frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Поточні або короткострокові зобов'язання}} =$ $= \frac{\text{рядок 260 форми 1}}{\text{рядок 620 форми 1}}$	Фінансові менеджери та фінансисти підприємства. Короткострокові кредитори. Постачальники
2. Коефіцієнт абсолютної ліквідності ($K_{ал}$)	0,2-0,35	$K_{ал} = \frac{(\text{Грошові кошти} + \text{Цінні папери} + \text{Рахунки до сплати})}{\text{Поточні зобов'язання}}$	Короткострокові кредитори. Постачальники
3. Коефіцієнт критичної ліквідності або "кислотний" тест ($K_{кл}$)	0,7-0,8	$K_{кл} = \frac{(\text{Оборотні активи} - \text{Вартість запасів})}{\text{Поточні зобов'язання}}$	Для додаткової оцінки поточної ліквідності. Якщо питома вага запасів значна

Продовження табл. 5.2

1	2	3	4
4. Коефіцієнт працездатності готівкових активів ($K_{\text{гг}}$)	-	$K_{\text{гг}} = \frac{\text{Грошові кошти} + \text{Цінні папери} + \text{Рахунки до сплати}}{\text{Щодобові грошові витрати}}$	Фінансові аналітики. Власники. Короткострокові кредитори

Як видно з таблиці 5.2, коефіцієнти ліквідності зіставляють оборотні активи та поточні зобов'язання і цікавлять внутрішніх фінансових менеджерів та зовнішніх короткострокових кредиторів.

Оцінку ліквідності балансу полегшує попереднє складання так званого ліквідного балансу на підставі балансу підприємства (форма 1). У ліквідному балансі активи розміщуються за часом їх перетворення у готівку для виконання зобов'язань підприємства.

Перелік їх наведено у таблиці 5.3.

Таблиця 5.3

Форма ліквідного балансу підприємства

Актив	Пасив
<p>1. Швидколіквідні цінності:</p> <ul style="list-style-type: none"> • грошові кошти у касі; • грошові кошти на рахунках; • короткострокові фінансові вкладення; <p>2. Середньоліквідні активи:</p> <ul style="list-style-type: none"> • розрахунки з дебіторами; • інші оборотні активи; <p>3. Активи, що повільно реалізуються:</p> <ul style="list-style-type: none"> • виробничі запаси; • запаси готової продукції; • незавершене виробництво; • товари; <p>4. Активи, що важко реалізуються:</p> <ul style="list-style-type: none"> • залишкова вартість основних фондів; • капітальні вкладення; • нематеріальні активи; • довгострокові фінансові вкладення 	<p>1. Короткострокові пасиви:</p> <ul style="list-style-type: none"> • короткострокові кредити та інші позикові кошти; <p>2. Пасиви середньої терміновості:</p> <ul style="list-style-type: none"> • розрахунки з кредиторами; • інші короткострокові пасиви; <p>3. Пасиви довгострокові:</p> <ul style="list-style-type: none"> • довгострокові кредити і інші позикові кошти; <p>4. Пасиви постійні:</p> <ul style="list-style-type: none"> • капітальні вкладення; • спеціальні фонди; • амортизаційний фонд; • статутний капітал; • резервний капітал; • чистий прибуток

5.2.3. Оцінка платоспроможності та фінансової стійкості підприємства

Діагностичне вимірювання і оцінка платоспроможності підприємства виконувати свої довгострокові зобов'язання здійснюються за допомогою коефіцієнтів фінансової стабільності (або коефіцієнтів довгострокової платоспроможності, або коефіцієнтів частки запозичених коштів, або коефіцієнтів фінансового важеля). Показники цієї групи наведені у таблиці 5.4.

Таблиця 5.4

Показники платоспроможності підприємства, дол. од.

Назва	Модель розрахунку	Основні користувачі
1	2	3
1. Коефіцієнт загальної заборгованості ($K_{зз}$)	$K_{зз} = \frac{\text{Активи} - \text{Власний капітал}}{\text{Активи}}$	Власники Кредитори
2. Коефіцієнт автономії (або фінансової незалежності) ($K_{фн}$)	$K_{фн} = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Активи}}$	Власники Фінансові аналітики Менеджери підприємства Кредитори
3. Коефіцієнт фінансової залежності ($K_{фз}$), зворотній $K_{фн}$	$K_{фз} = \frac{\text{Пасиви}}{\text{Власний капітал}}$	Власники Фінансові аналітики Менеджери Кредитори
4. Коефіцієнт фінансового ризику ($K_{фр}$)	$K_{фр} = \frac{\text{Позичений капітал}}{\text{Власний капітал}}$	Кредитори Власники
5. Коефіцієнт маневрування власного капіталу ($K_{мв}$)	$K_{мв} = \frac{\text{Власні обігові засоби}}{\text{Власний капітал}}$	Фінансові менеджери
6. Коефіцієнт залежності від довгострокових зобов'язань ($K_{зд}$)	$K_{зд} = \frac{\text{Довгострокова заборгованість}}{\text{Власний капітал}}$	Фінансові аналітики Менеджери підприємства Власники Кредитори

Продовження табл 5.4

1	2	3
7. Коефіцієнт структури покриття довгострокових вкладень ($K_{дв}$)	$K_{дв} = \frac{\text{Довгострокові пасиви}}{\text{Необоротні активи}}$	Кредитори Власники Інвестори
8. Коефіцієнт довгострокових залучених джерел фінансування ($K_{сд}$)	$K_{сд} = \frac{\text{Довгострокові пасиви}}{(\text{Власний капітал} + \text{Довгострокові пасиви})}$	Кредитори Інвестори Власники
9. Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел ($K_{нк}$)	$K_{нк} = \frac{\text{Власний капітал}}{(\text{Власний капітал} + \text{Довгострокові пасиви})}$	Кредитори Інвестори Власники

Коефіцієнти 1-5 призначені для оцінки капіталізації; 6 – для оцінки покриття довгострокових зобов'язань підприємства. Коефіцієнт маневрування надає найбільш загальну оцінку платоспроможності; коефіцієнти 7-9 – для оцінки структури довгострокових джерел фінансування.

Щоб не втрачати платоспроможність, підприємство повинно постійно одержувати прибуток для своєчасного повернення заборгованості.

Фінансова стійкість підприємства залежить також від джерел фінансування матеріальних оборотних активів. Їх величина (З, грн.) дорівнює сумі виробничих запасів, тварин на вирощуванні, незавершеного будівництва, готової продукції, товарів, які відображені у 2 розділі активу балансу підприємства. Трьом показникам наявності джерел формування запасів (K_1 , K_2 , K_3) відповідають три показники забезпеченості запасів джерелами формування, як наведено на рисунку 5.9.

Після розрахунків показників забезпеченості визначається трьох-компонентний тип фінансової стійкості підприємства (S):

$$S = 1, \text{ якщо } \Phi > 0,$$

$$S = 0, \text{ якщо } \Phi < 0.$$

Показники джерел формування оборотних засобів	Показники наявності джерел формування запасів (К, грн.)	Показники забезпеченості запасів джерелами фінансування ($\pm\Phi$, грн.)
	Власні оборотні засоби (K_1)	$\pm\Phi_1 = K_1 - Z$, де (+) залишок, (-) нестача
	Власні оборотні засоби і довгострокові залучені джерела формування запасів (функціонуючий капітал (K_2))	$\pm\Phi_2 = K_2 - Z$
	Загальна сума джерел формування запасів ($K_3 = K_1 + K_2$)	$\pm\Phi_3 = K_3 - Z$

Рис. 5.9. Показники наявності та забезпеченості запасів джерелами їх фінансування

Типи фінансової стійкості наведені у таблиці 5.5.

Абсолютна стійкість свідчить про незалежність підприємства від зовнішніх кредиторів; при нормальній стійкості, окрім власних оборотних засобів, використовуються довгострокові залучені кошти. Нестійкість фінансового стану можливо подолати, якщо зменшити дебіторську заборгованість, прискорити обіговість запасів, поповнити джерела власних оборотних засобів та ін.

Таблиця 5.5

Визначення типу фінансової стійкості підприємства

Показники	Тип фінансової стійкості (S)			
	абсолютна стійкість	нормальна стійкість	нестійкий стан	кризовий стан
$\Phi_1 = K_1 - Z$	$\Phi_1 \geq 0$	$\Phi_1 < 0$	$\Phi_1 < 0$	$\Phi_1 < 0$
$\Phi_2 = K_2 - Z$	$\Phi_2 \geq 0$	$\Phi_2 \geq 0$	$\Phi_2 < 0$	$\Phi_2 < 0$
$\Phi_3 = K_3 - Z$	$\Phi_3 \geq 0$	$\Phi_3 \geq 0$	$\Phi_3 \geq 0$	$\Phi_3 < 0$

5.2.4. Оцінка ділової активності та ефективності діяльності підприємства

Діагностична оцінка ефективності використання своїх активів для отримання доходу надається за допомогою фінансових показників-коефіцієнтів ділової активності (оборотності активів), поширений перелік яких наведено у таблиці 5.6.

Таблиця 5.6

Система показників оборотності активів

Назва	Модель розрахунку	Призначення
1	2	3
1.Обіговість оборотних засобів (K _{oo} , доба)	$K_{oo} = \frac{\text{Залишок оборотних засобів}}{\text{Доход (виручка) від реалізації продукції}}$	Оцінка тривалості циклу їх обігу
2.Коефіцієнт обігу (K _o , разів)	$K_o = \frac{\text{Доход (виручка) від реалізації продукції}}{\text{Залишок оборотних засобів}}$	Оцінка доходу з кожної гривні оборотних засобів
3.Коефіцієнт завантаження оборотних засобів (K _з , коп.)	$K_z = \frac{\text{Залишок оборотних засобів}}{\text{Доход (виручка) від реалізації продукції}} * 100$	Характеристика фондоємності оборотних засобів
4.Оборотність запасів (K _{оз} , разів)	$K_{oz} = \frac{\text{Собівартість реалізованої продукції}}{\text{Залишок виробничих запасів}}$	Оцінка ефективності управління запасами
5.Оборотність дебіторської заборгованості (K _{дз} , разів або K _{дз} ', діб)	$K_{dz} = \frac{\text{Чистий дохід}}{\text{Середня дебіторська заборгованість за товари}}$ $K_{dz}' = 365 / K_{dz}$	Оцінка отримання своїх несплачених рахунків
6.Оборотність кредиторської заборгованості (K _{кз} , разів або K _{кз} ', діб)	$K_{kz} = \frac{\text{Собівартість реалізованої продукції}}{\text{Середня кредиторська заборгованість}}$ $K_{kz}' = 365 / K_{kz}$	Оцінка часу, потрібного підприємству, щоб розрахуватись із кредиторами

Діагностична оцінка інвесторами ділової активності акціонерних товариств містить також аналіз динаміки прибутковості активів з використанням показників прибутковості акцій (ринкової вартості акцій): чистий прибуток на одну акцію, відношення ринкової ціни акції до прибутку на акцію та ін.

Для оцінки ефективності діяльності підприємства використовується група показників рентабельності шляхом зіставлення отриманих результатів і ресурсів або витрат на їх досягнення. Найбільш розповсюджені з них наведені у таблиці 5.7. Показники ROA та ROE характеризують ефективність інвестицій (капіталу); показники рентабельності продажів – ефективність виробництва продукції.

Таблиця 5.7

Система показників ефективності діяльності підприємства

Назва	Модель розрахунку	Призначення
1	2	3
1.Рентабельність активів (ROA, %)	$ROA = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Активи}} * 100$	Оцінка частки прибутку у кожній гривні активів
2.Рентабельність власного капіталу (ROE, %)	$ROE = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Власний капітал}} * 100$	Оцінка прибутковості власника
3.Валова рентабельність реалізованої продукції ($R_{вп}$, %)	$R_{вп} = \frac{\text{Валовий прибуток}}{\text{Доход від реалізації продукції}} * 100$	Оцінка ефективності виробництва продукції суспільством
4.Операційна рентабельність реалізованої продукції (R_o , %)	$R_o = \frac{\text{Операційний прибуток}}{\text{Доход від реалізації продукції}} * 100$	Оцінка ефективності операційної діяльності
5.Чиста рентабельність продажів ($R_ч$, %)	$R_ч = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Чистий доход}} * 100$	Оцінка частки чистого прибутку з кожної гривні чистого доходу
6.Рентабельність продукції (R_i , %)	$R_i = \frac{\text{Прибуток від } i\text{-ої продукції}}{\text{Собівартість } i\text{-ої продукції}} * 100$	Оцінка ефективності виробництва конкретного виду продукції

Показники рентабельності досліджуються у динаміці та проводиться їх порівняльна оцінка з середньогалузевими результатами та показниками рентабельності конкурентів.

5.3. Діагностика банкрутства

Згідно з вітчизняним законодавством [1-3], **банкрутство** – це визначена господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність і задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше, як через використання ліквідаційної процедури. Тобто, банкрутство настає не внаслідок нездатності підприємства своєчасно виконувати свої зобов'язання, а із-за признання такої нездатності господарським судом. Тому діюче законодавство розмежує поняття банкрутства і **неплатоспроможності**, яка характеризує нездатність суб'єкта господарювання виконувати після настання визначеного терміну їх сплати грошові зобов'язання перед кредиторами, державними органами та ін. не інакше, як через відновлення платоспроможності. Порівняння цих категорій економічної діагностики надано у таблиці 5.8, що сприяє їх розмежуванню.

Таблиця 5.8

Особливості банкрутства і неплатоспроможності

Категорія	Єдність	Відмінності
Неплатоспроможність	Характеризують нездатність підприємства	Відновлення платоспроможності після визначеного терміну сплати зобов'язань
Банкрутство	виконувати грошові зобов'язання	Задовільнення через використання ліквідаційної процедури

Законодавство [1,2] та законодавчі акти [3] виділяють наступні види банкрутства за його сутністю і причинами (рис. 5.10)

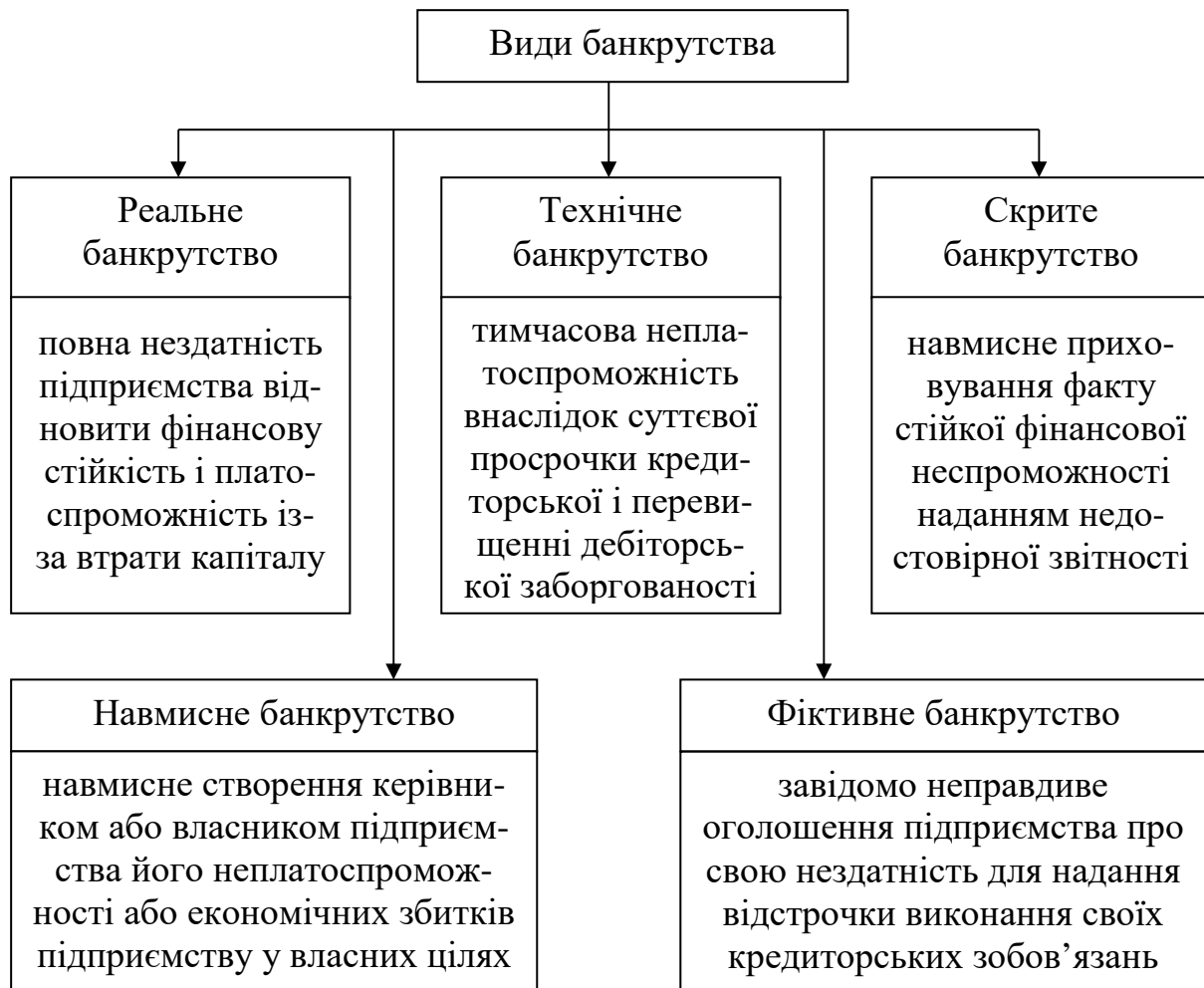

Рис. 5.10. Особливості різновидів банкрутства

Методика діагностики банкрутства повинна максимально враховувати його види, забезпечувати однакові підходи до оцінки фінансово-господарського стану підприємств, виявляти ознаки неплатоспроможності, а також сприяти своєчасному визначенню формування незадовільної структури балансу підприємства для здійснення запобіжних заходів щодо запобігання банкрутства підприємств.

Підприємство, як складна соціально-економічна система, перебуває у стані безперервного удосконалення своєї діяльності. У ринкових умовах його функціонування конкурентне середовище підсилює необхідність постійної реструктуризації та нововведень, які супроводжуються внутрішніми та зовнішніми діагностичними оцінками, що здійснюються з різною метою (дивись рис. 5.11).

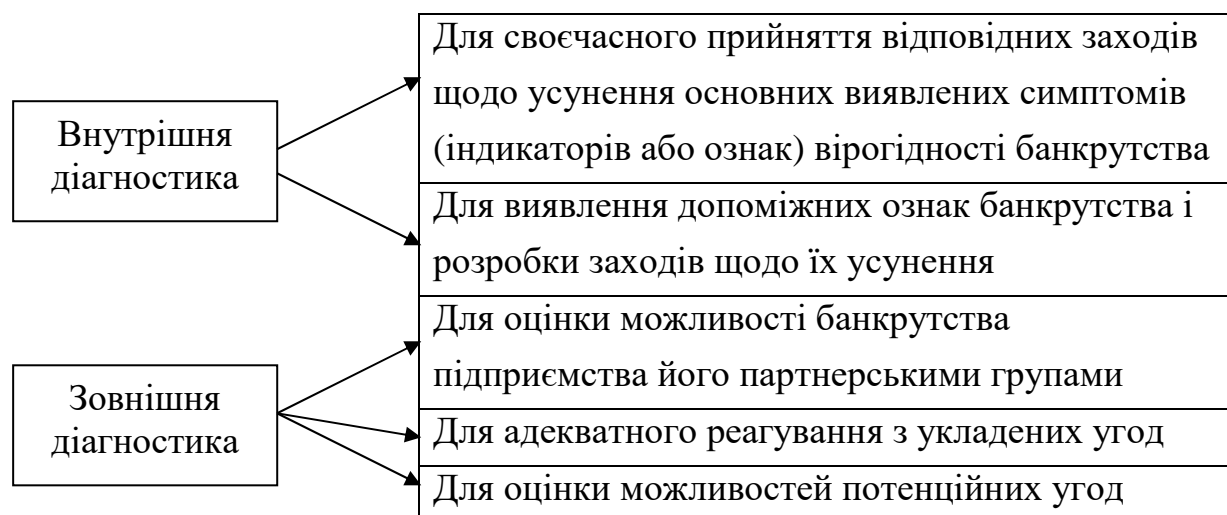

Рис. 5.11. Цілі зовнішньої та внутрішньої діагностики банкрутства

Індикатори або ознаки банкрутства диференціюються за їх значенням на основні та допоміжні. До основних належать показники з незадовільним рівнем та динамікою, які можуть погіршити фінансовий стан підприємства. Допоміжні індикатори – це показники, несприятливий рівень і динаміка яких характеризують фінансовий стан підприємства, як критичний, але свідчать про можливість його погіршення, якщо не прийняти заходи. Індикатори банкрутства наведені в таблиці 5.9.

Таблиця 5.9

Ознаки банкрутства

Основні індикатори	Допоміжні індикатори
1. Стійка тенденція зменшення ліквідності	1. Утрата ключових співробітників
2. Збитковість виробництва	2. Порушення виробничого циклу
3. Хронічна нестача власних обігових засобів	3. Велика залежність результатів роботи від одного проекту, устаткування
4. Несприятливі змінення портфеля замовлень	
5. Високий рівень конкуренції	4. Невдала інвестиційна політика
6. Критичний рівень коефіцієнта автономії	5. Відсутність стратегії розвитку
7. Падіння обсягів реалізації продукції	6. Низька якість менеджмента

Аналіз існуючих теоретичних і практичних підходів щодо діагностичної оцінки вірогідності банкрутства показує, що розповсюдженими є використання:

- системи показників і неформалізованих індикаторів (критеріїв, ознак) [4];
- обмеженої кількості показників [5];
- інтегральних узагальнюючих показників [7].

Діюче нормативне забезпечення передбачає використання вибіркового показників діяльності підприємства (суми статей активу та пасиву балансу, фінансові результати, інвестиції, прострочена кредиторська заборгованість, питома вага власників у статутному капіталі) як джерела інформації для розрахунків економічних показників і виявлення ознак неплатоспроможності або банкрутства. Офіційні методичні рекомендації з виявлення ознак банкрутства [3] передбачають три ступеня неплатоспроможності, характеристика яких надана у таблиці 5.10.

Таблиця 5.10

Ступені неплатоспроможності підприємства

Назва ступеня	Умови визначення ступеня
1	2
1.Поточна неплатоспроможність	Із-за випадкового збігу обставин тимчасово суми наявних засобів підприємства і високоліквідних активів недостатньо для погашення поточного боргу і виконання грошових зобов'язань перед кредиторами після настання визначеного терміну їх сплати, в т.ч. заробітної плати, податків і обов'язкових платежів не інакше як шляхом відновлення платоспроможності (протягом 3-х місяців)
2.Критична неплатоспроможність	При наявності ознак поточної неплатоспроможності, а також коли коефіцієнти покриття (Кп) і забезпечення власними засобами (Кв) наприкінці звітного кварталу менше їх нормативних значень (відповідно 1,5 та 1,0)
3.Позакритична неплатоспроможність	За підсумками року Кп менше 1,0; підприємство не одержало прибутку, а задовільнення визначених судом вимог кредиторів можливе не інакше, як через використання ліквідаційної процедури

Продовження табл. 5.10

1	2
4.Фіктивне банкрутство	Коли на початку звітнього періоду, що передує подачі заяви до арбітражного суду про порушення справи про банкрутство, відсутні ознаки позакритичної платоспроможності (фактичний $K_p > 1$) при нульовій або позитивній рентабельності
5.Доведення до банкрутства	При відсутності ознак позакритичної неплатоспроможності при виконанні погоджень, які здійснені у корисних цілях або інших навмисних дій, що призвели до стійкої фінансової неспроможності підприємства

Алгоритм визначення ступеня неплатоспроможності підприємства надано у таблиці 5.11.

Таблиця 5.11

Оцінка ступеня неплатоспроможності підприємства

Показники			Ступінь неплатоспроможності об'єкта діагностики		
Найменування	Модель розрахунку	Норматив [5]	Поточна	Критична	Позакритична
1	2	3	4	5	6
1.Поточна платоспроможність	$T_p = A_{040} + A_{045} + A_{220} + A_{230} + A_{240} - П_{620},$ де T_p – економічний показник ознаки поточної платоспроможності, тис. грн.; $A_{040}, A_{045}, A_{220}, A_{230}, A_{240}$ – відповідні статті балансу та їх рядки у формі 1, тис.грн; $П_{620}$ – підсумок 5 розділу пасиву балансу та його рядок у формі 1, тис. грн.	>0	<0	<0	<0
2.Коефіцієнт покриття (Кп, дол.од.)	$K_p = A_{260} / П_{620},$ де A_{260} – підсумок 2 розділу активу балансу, тис. грн.	1,5	>1,5	<1,5	<1,0

Продовження табл. 5.11

1	2	3	4	5	6
3. Коефіцієнт забезпечення власними засобами (K_v , дол. од)	$K_v = (P_{380} - A_{080}) / A_{260}$, де P_{380} – підсумок 1 розділу пасиву балансу, тис. грн.; A_{080} - підсумок 1 розділу активу балансу, тис. грн.	0,1	>0,1	<0,1	<0,1
4. Чистий прибуток ($Pч$, тис. грн.)	$Pч = П - Н$, де $П$ - оподаткований прибуток, тис. грн.; $Н$ - податок на прибуток, тис. грн.	>0	>0	>0	<0

В залежності від фактичної величини розрахованих показників діагностики банкрутства та їх порівняльної оцінки з нормативами характеризують конкретний стан підприємства (рис. 5.12.).

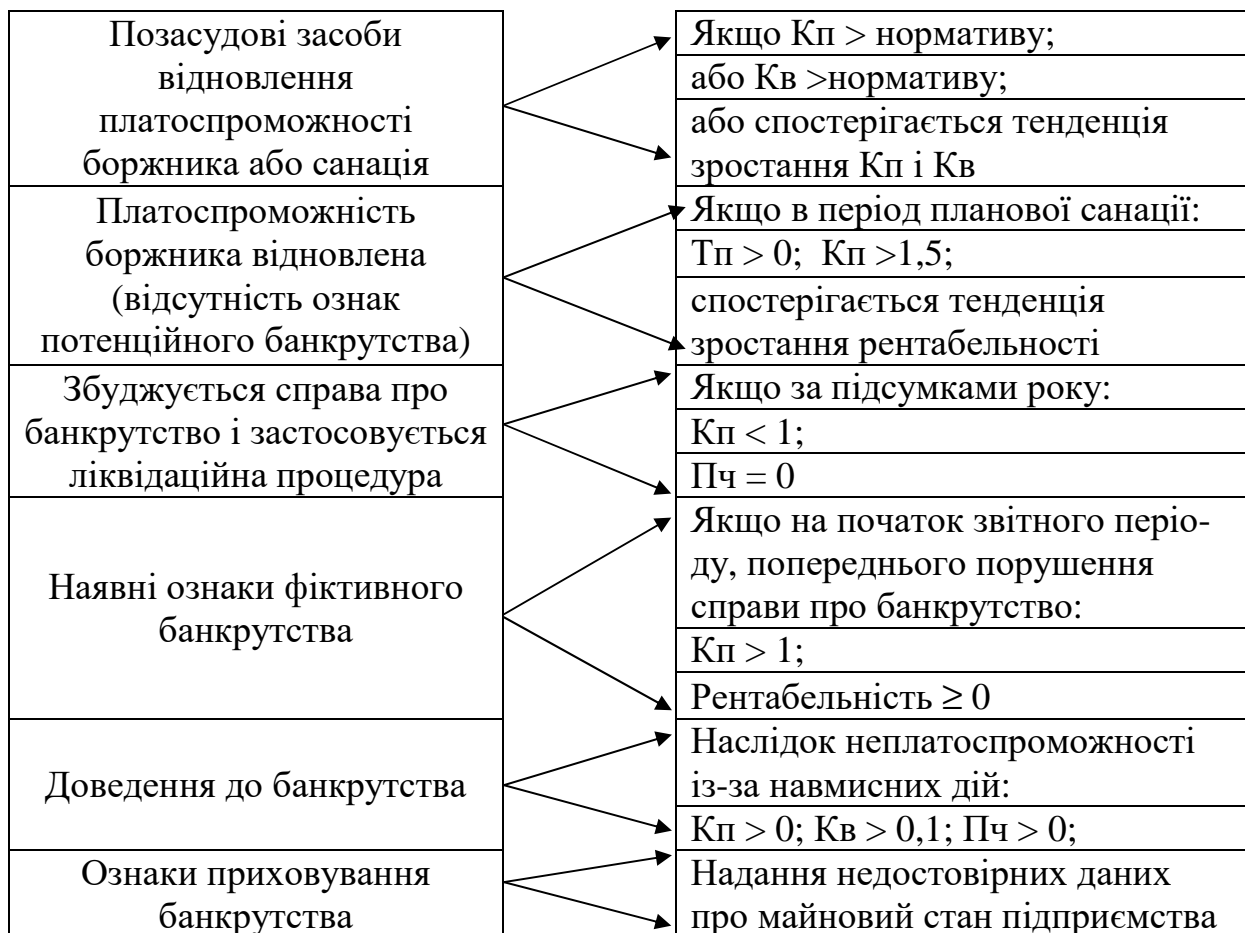

Рис. 5.12. Види банкрутства на підставі його діагностичної оцінки

Якщо наприкінці звітної кварталу фактичний Кп або Кв перевищують їх нормативне значення або на протязі звітної кварталу спостерігається їх підвищення, то перевага надається позасудовим засобам відновлення платоспроможності підприємства-боржника або його санації в процесі проведення справи про банкрутство. Умови інших ситуацій наведені на рисунку 5.10.

З метою своєчасного виявлення тенденцій формування незадовільної структури балансу у прибуткового підприємства і своєчасного прийняття управлінських рішень щодо запобігання банкрутства офіційними методичними рекомендаціями [3] передбачено систематично проводити експрес-аналіз стану підприємства або фінансовий моніторинг за допомогою коефіцієнта Бівера (Кб, дол. од.)

$$Кб = (\Phi_{220} - \Phi_{280}) / (П_{480} + П_{620}), \quad (5.1.)$$

де Φ_{220} і Φ_{280} – чистий прибуток і амортизація, тис. грн. (із форми № 2 “Звіт про фінансові результати”);

$П_{480}$ і $П_{620}$ – довгострокові і поточні зобов’язання підприємства, тис. грн. (із форми № 1 “Баланс”).

Ознаки незадовільної структури балансу наведені на рисунку 5.13.

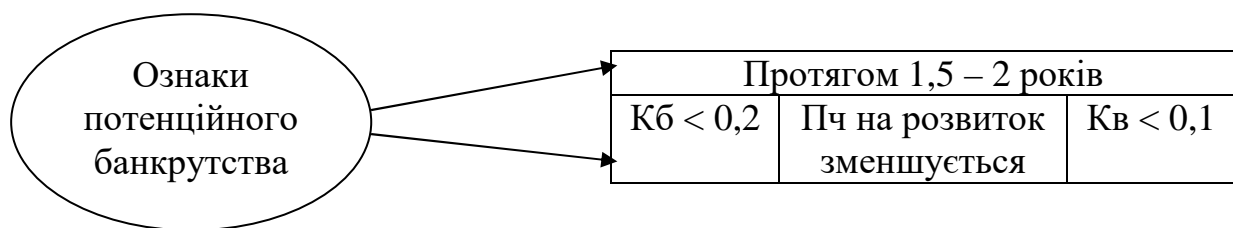

Рис. 5.13. Діагностика можливості банкрутства за допомогою коефіцієнта Бівера

Нормативне значення коефіцієнта Бівера за міжнародними стандартами дорівнює 0,17 – 0,4. У закордонній практиці оцінки ризику банкрутства використовується інтегральний показник, який розраховується за моделлю Альтмана Е. [5]

$$Z = 1,2 X_1 + 1,4 X_2 + 3,3 X_3 + 0,6 X_4 + 1,0 X_5, \quad (5.2.)$$

де Z – інтегральний показник рівня загрози банкрутства, дол. од.;

X – показники-чинники, дол. од.:

X_1 - відношення власного обігового капіталу до суми усіх активів підприємства;

X_2 – відношення нерозподіленого прибутку до суми усіх активів підприємства;

X_3 – рівень доходності активів;

X_4 – коефіцієнт фінансового ризику;

X_5 – коефіцієнт обіговості активів.

Оцінка вірогідності банкрутства на підставі розрахунків за моделлю Альтмана Е. надана у таблиці 5.12.

Таблиця 5.12

Оцінка вірогідності банкрутства за інтегральним показником

Розрахована величина показника Z , дол. од.	Потенційна можливість банкрутства
до 1,80	Дуже висока
1,81 – 2,70	Висока
2,71 – 2,99	Можлива
3,0 і вище	Дуже мала

Якщо $Z < 1,81$, то підприємство стане банкрутом:

- через рік – з вірогідністю 95%;
- через 3 роки – з вірогідністю 48%;
- через 4 роки – з вірогідністю 30%;
- через 5 років – з вірогідністю 30%.

Під час діагностичної оцінки банкрутства підприємства необхідно також враховувати особливості: економічної ситуації в країні, у галузі, в економічному регіоні; технологічних процесів підприємства та його організаційно-правову форму; умови функціонування та інше.

5.4. Інформація для фінансової діагностики

Особливе значення має об'єктивність фінансової діагностики стану відкритих акціонерних товариств (ВАТ), акції яких вільно обертаються на фондовому ринку, та комерційних банків, що акумулюють грошові кошти багатьох учасників ринку. Публічне розкриття та прозорість інформації щодо їх фінансового стану, продуктивності діяльності, власності та ін. необхідні для широкого кола користувачів, досягаються завдяки законодавству та законодавчим актам. Так, міжнародними стандартами передбачено [8] обов'язкове викладення ключової інформації, наведеної на рисунку 5.14.

Рис. 5.14. Інформаційне забезпечення фінансової діагностики

У деяких країнах ключова інформація містить такі відомості, як ділова етика та розуміння ВАТ екологічних та громадянських інтересів спільноти, які можуть впливати на імідж та фінансовий стан підприємства у перспективі.

Обмеженість обов'язкової до розкриття інформації Консолідованим балансом і Звітом про фінансові результати у вітчизняній практиці є одним із недоліків законодавства, що не сприяє об'єктивності фінансової діагностики.

5.5. Питання для самоперевірки

1. Які офіційні документи містять вихідну інформацію для фінансової діагностики? Які основні вимоги до них?
2. Перелічити основні складові власного капіталу підприємства.
3. Як діагностувати динаміку структури власного капіталу підприємства та ефективність його використання?
4. Які основні ознаки нераціональної структури балансу підприємства?
5. Які показники фінансових результатів та їх чинників є проблемними? Які можливі причини їх виникнення та шляхи поліпшення?
6. З якою метою і як проводиться трендовий аналіз фінансових показників?
7. Як оцінити раціональність структури фінансових результатів?
8. Як оцінити вплив інфляції на фінансові результати?
9. Чому прибуток від продажу активів не враховується під час перерахунку чистого прибутку у грошовий потік від операційної діяльності?
10. Які чинники впливають на кожний вид фінансових результатів?
11. Як оцінити стан дебіторської та кредиторської заборгованості? Які чинники впливають на їх суму?
12. Обґрунтуйте вплив облікової політики на фінансові результати і на показники балансу підприємства?
13. Як складається ліквідний баланс?
14. В чому переваги та мета побудови ліквідного балансу?

15. Наведіть моделі щодо розрахунків показників ліквідності балансу підприємства. Які напрями її підвищення?
16. Як діагностується платоспроможність підприємства? Які чинники на неї впливають?
17. Наведіть систему показників ефективності використання оборотних засобів.
18. Обґрунтуйте економічний зміст кожного показника використання оборотних засобів.
19. Як зменшити потребу підприємства в оборотних засобах?
20. За рахунок яких джерел задовольняється потреба підприємства в оборотних засобах?
21. Як визначити доцільність кожного із джерел їх фінансування?
22. Як оцінюється дивідендна політика ВАТ?
23. Чому дослідження показників прибутку недостатньо для діагностики прибутковості підприємства?
24. У який спосіб розраховується кожний показник фінансових результатів?
25. Охарактеризуйте кожен вид рентабельності.
26. Викладіть методику діагностичної оцінки кожного виду рентабельності.
27. Перелічити чинники, які впливають на виторг, витрати та ефективність операційної діяльності.
28. Викладіть методику трендового аналізу показників прибутку підприємства.
29. Як оцінити склад та динаміку фінансових результатів?
30. У чому полягають єдність і відмінність внутрішньої та зовнішньої діагностики фінансових результатів?
31. Які зовнішні та внутрішні чинники впливають на фінансові результати діяльності підприємства?
32. Як оцінити доцільність розподілу чистого прибутку підприємства?
33. Як виявити причини збитковості діяльності?
34. Як визначити рівень фінансового ліверіджу?

35. Побудувати макети аналітичних таблиць для локальної діагностики стану господарських процесів та явищ.
36. Чи ототожнюються категорії “фінансовий стан” та “стійкість фінансового стану”. Обґрунтуйте свою думку.
37. Які показники використовуються для оцінки капіталізації та для покриття зобов’язань?
38. У який спосіб розраховуються показники оцінки капіталізації та покриття зобов’язань?
39. Як визначається тип фінансової стійкості підприємства?
40. Як діагностувати стан ділової активності підприємства?
41. Викладіть методику діагностичної оцінки ефективності діяльності.
42. Які особливості кожного з видів банкрутства?
43. Мета та завдання зовнішньої та внутрішньої діагностики.
44. Як діагностувати ступінь неплатоспроможності та визначити вид банкрутства?
45. У який спосіб розраховуються коефіцієнт Бівера та інтегральний показник рівня банкрутства за моделлю Альтмана?
46. Чим обумовлена необхідність оцінки макроекономічної ситуації під час діагностики стану підприємства?
47. Чому приділяється підвищена увага до прозорості фінансової звітності акціонерних товариств?
48. Як класифікується інформаційне забезпечення фінансової діагностики ВАТ?
49. Наведіть склад ключової інформації для діагностики фінансового стану ВАТ у світовій практиці.
50. Як Ви оцінюєте стан сучасного вітчизняного інформаційного забезпечення фінансової діагностики? Обґрунтуйте свою точку зору.
51. Які вимоги пред’являються до ключової інформації?
52. Як здійснюється рейтингова оцінка діяльності суб’єкту господарювання?

6. УПРАВЛІНСЬКА ДІАГНОСТИКА

6.1. Особливості управлінської діагностики, її зміст та методи

Необхідність управління використанням ресурсів, можливостям підприємства досягати найкращих результатів господарської діяльності обумовлена об'єктивними вимогами ринкової економіки. Сучасне ефективне управління підприємством ґрунтується на узагальненій оцінці можливостей функціонування та подальшого розвитку підприємства. А контроль поза центрами витрат та центрами відповідальності вимагає, крім того, оцінювати ефективність діяльності управлінського апарату.

В останні роки мікроекономічний аналіз розподіляється на фінансовий і внутрішньогосподарський управлінський (або техніко-економічний). Існують різні точки зору щодо структури управлінського аналізу (УА). На наш погляд управлінський аналіз на мікрорівні (як і фінансовий) ділиться на внутрішній і зовнішній. Зовнішній УА виконується реальними і потенційними діловими партнерами підприємства в умовах невизначеності ситуацій і неповноти інформації, що є підґрунтям віднесення його до тематичного розділу економічної діагностики. Проводиться управлінська діагностика для прийняття фінансових управлінських рішень зовнішніми учасниками ринку і для прийняття більш широкого кола внутрішніх управлінських рішень безпосередньо на підприємстві.

Завдання внутрішньої і зовнішньої управлінської діагностики наведені на рисунку 6.1. Як видно із рисунка, більшість їх є однаковими, але відрізняються вони метою, повнотою і глибиною діагностичної оцінки внаслідок більш обмеженого інформаційного забезпечення зовнішніх аналітиків.

Рис. 6.1. Зміст управлінської діагностики

6.2. Особливості методики внутрішньої управлінської діагностики

Метою внутрішньої управлінської діагностики є підвищення ефективності використання ресурсів, спрямоване на максимізацію фінансового результату – прибутку і обґрунтування операційних управлінських рішень. Особливості методики діагностики ринкових параметрів, техніко-технологічних та фінансових ресурсів і виробничого потенціалу підприємства розглянуті у попередніх розділах 2–5. Діагностичні завдання 2–5, що наведені на рисунку 6.1, вирішуються з використанням методик і засобів економічного аналізу [9], тому у даній роботі не розглядаються.

В управлінській діагностиці важливе значення приділяється оцінці ефективності використання матеріальних ресурсів, які займають велику питому вагу у витратах підприємства, та трудових ресурсів, від яких залежить ефективність використання ресурсів усіх видів.

Діагностична оцінка стану використання матеріальних ресурсів у статичній та в динамічній формі надається за допомогою системи показників, наведеної у таблиці 6.1.

Таблиця 6.1

Система узагальнюючих показників використання матеріальних ресурсів

Рівень управління	Назва показника	Модель розрахунку
1	2	3
Підприємство	1.Матеріаловіддача (МВ, грн/грн)	$MВ = TP / MЗ$ (6.1) $MВ = Д / MЗ$ (6.2), де МЗ – матеріальні витрати підприємства, грн.; ТП – товарна продукція, грн.; Д – доход, грн.
	2.Матеріалоємність (МЄ, грн/грн)	$MЄ = MЗ / TP$ (6.3) $MЄ = MЗ / Д$ (6.4)
	3.Наскрізний коефіцієнт витрат металу на 1 т. металопродукції, (Кн, т/т)	$Kн = Kр_1 * Kр_2 * ... * Kр_n$ (6.5), де Кр – коефіцієнт витрат металу, т/т продукції відповідно на 1, 2, ..., n стадії (переділі) виробництва

1	2	3
Цех, виробнича ділянка	4.Коефіцієнт витрат металу (K_p , т/т)	$K_p = Q / Q_c$ (6.6), де Q – обсяг виробництва металопродукції, т.; Q_c – маса металопродукції, т.
	5.Коефіцієнт здобування корисного компонента (металу) із сировини (K_z , %)	$K_z = P_c - P_m$ (6.7), де P_m і P_c – відповідно питома вага корисного компонента у металопродукції та вихідній сировині, %

Виявлення конкретних причин змінення матеріальних витрат та кількісна оцінка впливу чинників здійснюються за окремими видами продукції способом елімінування або ланцюгових підстановок. Чинники матеріальних витрат – ціна на матеріал, витратний його коефіцієнт на одиницю продукції, обсяг виробництва продукції, змінення структури виробництва. Якщо характерною ознакою підприємства є велика матеріалоємність, паливоємність виробництва, необхідно діагностувати стан системи управління запасами. Комплекс завдань її діагностики наведено на рисунку 6.2.

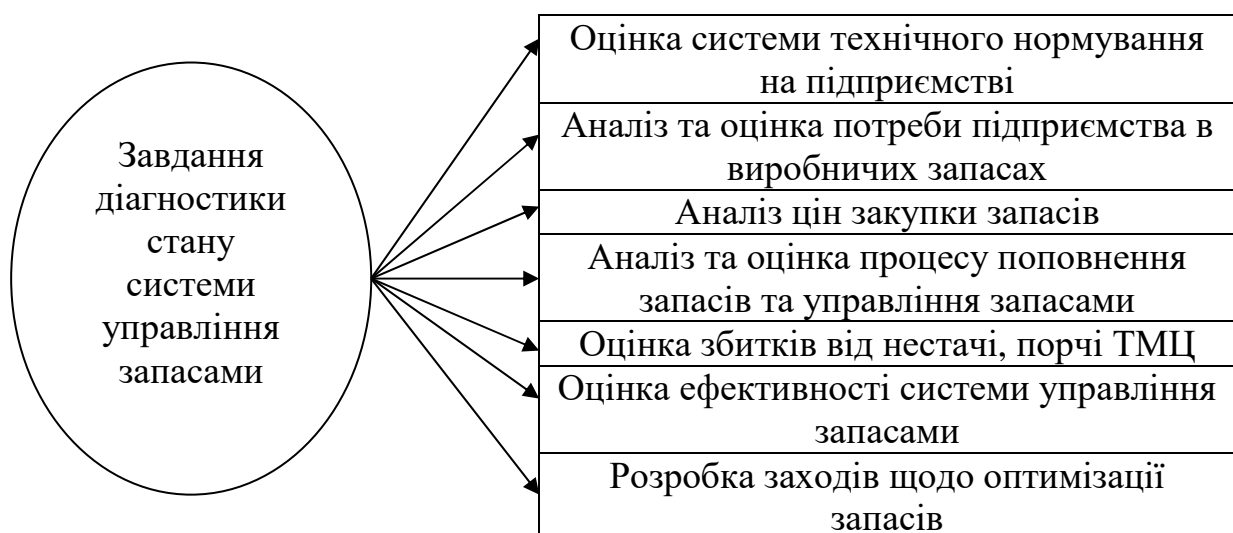

Рис. 6.2. Послідовність завдань діагностики стану системи управління запасами на підприємстві

Актуальною проблемою на сучасному етапі є удосконалення нормативної бази. Оптимізація запасів досягається використанням економіко-математичних методів аналізу.

Діагностична оцінка ефективності використання трудових ресурсів надається за допомогою узагальнюючого показника – продуктивності праці. Він досліджується в динаміці у співвідношенні з динамікою середньої заробітної плати. У формулах 6.8, 6.9 надається кількісна оцінка впливу відміченого співвідношення на змінення собівартості продукції ($\pm \Delta C$, %):

$$\pm \Delta C = I_3 / I_в - 1; \quad (6.8)$$

$$\pm \Delta C = (I_3 / I_в - 1) * У, \quad (6.9)$$

де I_3 – індекс (або темп зростання) середньої зарплати, дол. од.;

$I_в$ – індекс (або темп зростання) виробітку у розрахунку на 1 працівника, дол. од.;

$У$ – питома вага витрат на заробітну плату з нарахуваннями у собівартості продукції або у валових витратах, %.

Внутрішня управлінська діагностика трудових ресурсів містить аналіз динаміки показників: марні втрати робочого часу, непродуктивні витрати заробітної плати, плинність кадрів та ін.

Особлива увага надається діагностичній оцінці витрат підприємства і собівартості продукції, бо вони є узагальнюючими показниками і внутрішнім чинником показників фінансових результатів.

Для діагностики використовується класифікація витрат, наведена на рисунку 6.3.

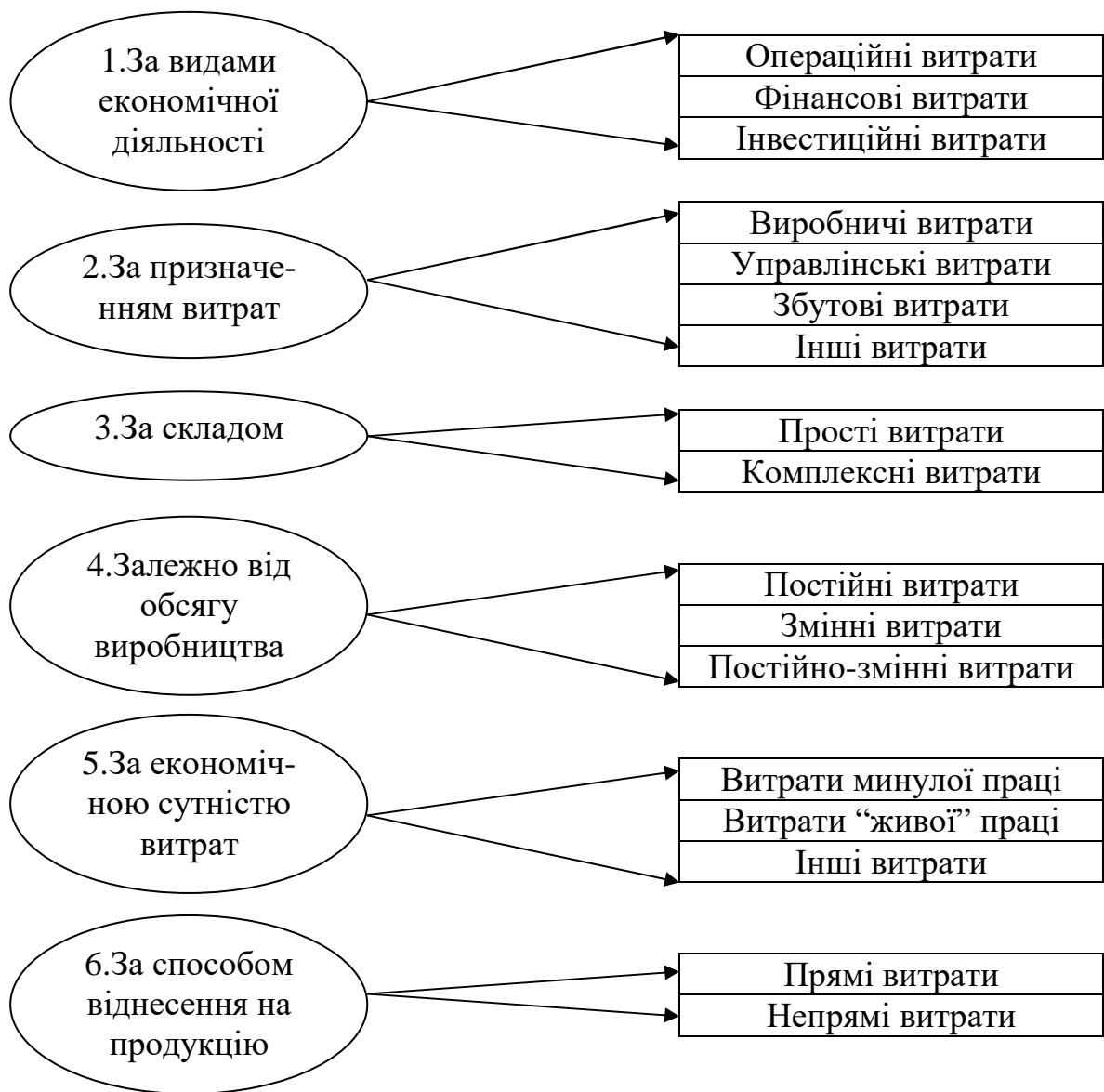

Рис. 6.3. Класифікація витрат підприємства

В ринкових умовах споживча вартість продукції підприємства є результатом усіх видів його діяльності (включаючи маркетингову, збутову, управлінську та ін.). Тому аналізу невиробничих витрат необхідно приділяти не менше значення, ніж виробничим, які займають значно більшу питому вагу у валових витратах підприємства і в собівартості продукції.

Невиробничі витрати (управлінські, збутові та ін.) включають різнорідні елементи, мають стохастичний характер, їм притаманна нечіткість причинно-наслідкових зв'язків, наявність комплексних статей та ін., що ускладнює їх деталізовану діагностичну оцінку. Цей недолік

можливо подолати поліпшенням організації управлінського обліку за усіма видами діяльності.

Мета управлінської діагностики витрат – удосконалення їх структури і оптимізація рівня витрат для поліпшення фінансових результатів діяльності. Комплекс завдань управлінської діагностики витрат надано на рисунку 6.4.

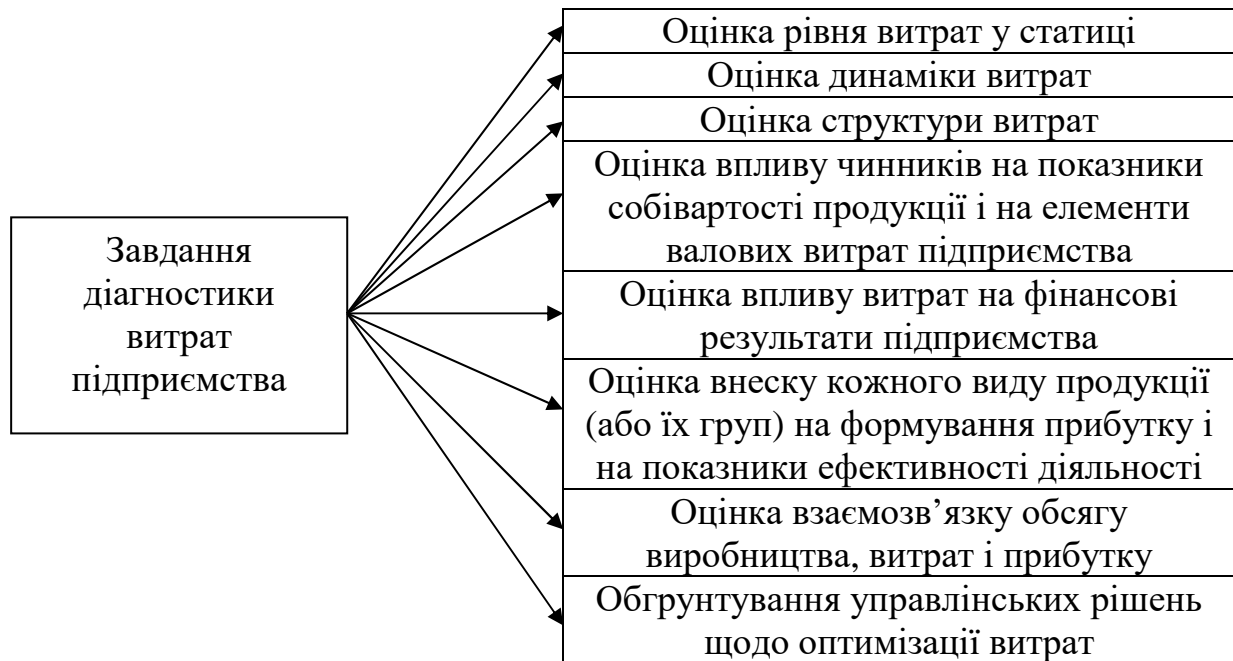

Рис. 6.4. Послідовність оцінки витрат в управлінській діагностиці

Оцінка витрат здійснюється за відхиленнями, по центрах витрат і по центрах відповідальності.

Діагностична оцінка якості менеджмента і оцінка його ефективності надається на підставі результатів господарської діяльності підприємства (для апарату управління підприємством) та результатів роботи структурних підрозділів (цехів, філій, виробничих ділянок та ін.). Використовуються, як правило, оціночні та узагальнюючі показники діяльності, госпрозрахункові показники, які впливають на результати роботи суміжних цехів (ділянок).

6.3. Особливості методики зовнішньої управлінської діагностики

Її можливості обмежуються використанням оприлюдненої фінансової звітності та інформації ЗМІ, ділових періодичних видань, промислових виставок, біржових вісників та ін.

Зовнішній аналітик приймає управлінські рішення щодо підтримки, скорочення, розширення або припинення ділових стосунків, на підставі дослідження динаміки показників майнового стану і фінансових звітів, динаміки співвідношень показників, динаміки структур та ін.

Так, на підставі звіту про фінансові результати досліджується динаміка і структура витрат за трьома угрупованнями: за видами діяльності, цільовим призначенням та за елементами витрат (ознаки 1, 2, 5 на рисунку 6.3) і їх вплив на фінансовий результат.

Оцінка використання матеріальних ресурсів зовнішнім аналітиком можлива тільки як узагальнена за всіма ресурсами в цілому по підприємству на підставі розрахованих показників матеріаловіддачі і матеріалоємності за моделями 6.2 і 6.4 (таблиця 6.1). Необхідна порівняльна оцінка їх з аналогічними показниками, досягнутими конкурентами підприємства і у цілому по галузі.

6.4. Питання для самоперевірки

1. Які особливості управлінської діагностики?
2. У чому полягає зміст внутрішньої управлінської діагностики?
3. Які завдання зовнішньої управлінської діагностики?
4. Мета управлінської діагностики підприємства.
5. Наведіть систему показників діагностики стану і ефективності використання матеріальних ресурсів та моделі їх розрахунку.
6. Які чинники впливають на ефективність використання матеріальних ресурсів?

7. Обґрунтувати послідовність вирішення завдань діагностичного стану системи управління запасами.
8. Як оцінити збитки підприємства від нестачі товарно-матеріальних цінностей?
9. Наведіть напрями удосконалення системи управління запасами.
10. Наведіть систему показників діагностики стану і ефективності використання трудових ресурсів підприємства.
11. Як оцінити вплив трудових показників на собівартість продукції та на фінансовий результат?
12. Надати класифікацію витрат підприємства за ознаками та їх характеристику.
13. Які особливості невиробничих витрат?
14. Обґрунтуйте послідовність завдань діагностики витрат підприємства.
15. Як надається діагностична оцінка якості та ефективності менеджменту?
16. Які економічні закони впливають на трудові показники підприємства?
17. Яке співвідношення встановлено для оцінки узгодження темпів зростання продуктивності праці та темпів зростання витрат на заробітну плату?
18. Наведіть модель розрахунку для кількісної оцінки впливу обсягу виробництва продукції на її собівартість?
19. Обґрунтуйте систему показників для порівняльної оцінки рівня витрат на підприємствах галузі народного господарства.
20. Які чинники впливають на собівартість реалізованої продукції?
21. Які чинники впливають на управлінські витрати?
22. Які чинники впливають на витрати на збут продукції?

7. ДІАГНОСТИКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЙОГО ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

7.1. Сутність та основні характеристики економічної безпеки

У будь-який перехідний період підприємства переживають складний етап свого існування. У процесі трансформації до ринкових умов функціонування українські підприємства зіткнулися з низкою невирішених проблем. Одна з них – захист підприємства від погрози шкідливого впливу несприятливих або деструктивних факторів. Дія несприятливих чинників погіршує показники економічної діяльності підприємства, а деструктивні фактори можуть стати загрозою існування та причиною банкрутства підприємства.

Несприятливі випадкові фактори угруповуються за різними ознаками, наведеними на рисунку 7.1.

Рис. 7.1. Класифікація факторів погрози економічної безпеки

Вони враховуються при розробці економічної політики підприємства.

Економічна безпека підприємства визначається як комплексна система забезпечення і захисту економічних інтересів підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз або джерел небезпеки. Вона забезпечує досягнення цілей підприємства в умовах конкуренції і господарського ризику.

Оцінка рівня економічної безпеки здійснюється за часовою ознакою та за напрямками економічних погроз.

Характеристики економічної безпеки наведені на рисунку 7.2.

Рис. 7.2. Істотні характерні ознаки економічної безпеки підприємства

Поєднання таких рис, як реактивний і активний характер системи забезпечення економічної безпеки, гарантують її здатність відповідно своєчасно реагувати на вже існуючі загрози (це реактивна риса) та надають можливість активного запобігання потенційних загроз.

7.2. Мета і завдання діагностики стану економічної безпеки

Діяльність підприємства зі створення системи забезпечення та оцінки стану економічної безпеки містить напрямки, наведені на рисунку 7.3, дослідження і вирішення яких проводяться з метою запобігання зовнішніх і внутрішніх загроз.

Рис. 7.3. Сукупність завдань діагностики системи економічної безпеки підприємства

Підприємство може розраховувати на довіру інвесторів та залучення зовнішніх джерел фінансування тільки за умови належного захисту матеріальних і фінансових цінностей від можливих втрат і зловживань, їх доцільного використання, яке забезпечує подальший розвиток підприємства. Тому це діагностичне завдання вирішується як першочергове і постійне з метою здійснення надійного захисту майнових інтересів акціонерів, кредиторів, потенційних інвесторів та ін.

Діагностика стану захисту матеріальних і фінансових цінностей здійснюється внутрішніми та зовнішніми аналітиками. Це видно з рисунка 7.4.

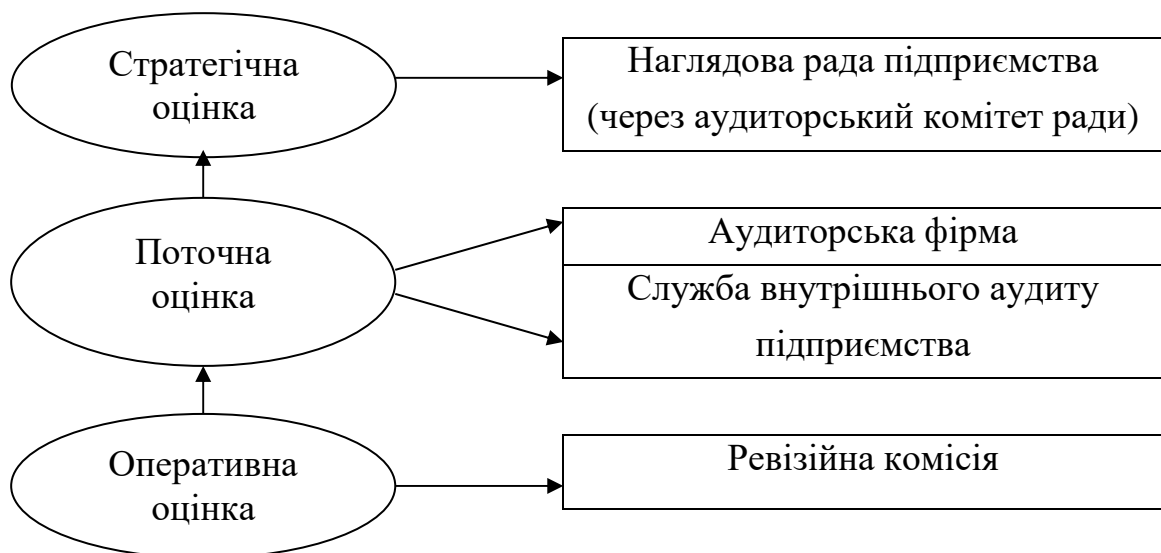

Рис. 7.4. Суб'єкти діагностики стану захисту майнових і фінансових цінностей підприємства

Діагностична оцінка стану захисту майнових і фінансових інтересів є підфункцією контролю. Він здійснюється через залучення незалежного зовнішнього аналітика (аудиторської фірми) та через механізм внутрішнього контролю, до якого належать: Наглядова рада, Ревізійна комісія і служба внутрішнього аудиту. Внутрішня оцінка здійснюється до оприлюднення фінансової звітності.

Діагностична оцінка будь-якого напрямку економічної безпеки призначена для обґрунтування управлінських рішень щодо створення або удосконалення системи заходів запобігання загроз.

7.3. Особливості методики діагностичної оцінки рівня економічної безпеки підприємства

Загальні методичні положення щодо діагностики оцінки рівня економічної діяльності ґрунтуються на класичних підходах щодо аналітичної оцінки. Але складність предмета дослідження, невизначеність і неповнота інформації, майже відсутність методик, незначний досвід оцінки у вітчизняній практиці обумовлюють визначення і врахування особливостей предмета діагностики та її завдань, що надані на рисунках 7.2 і 7.3.

Особливості методики діагностичної оцінки економічної безпеки підприємства наступні:

1. Виконання місії і економічної політики з урахуванням рівня економічної безпеки протягом довгострокового періоду обумовлюють необхідність кількісної оцінки рівня безпеки за тривалий попередній часовий період. Економічні показники змінюються у часі, тому особливої значущості набуває трендовий аналіз.

2. Комплекс погроз економічної безпеки підприємства являє собою динамічну систему причинно-наслідкових зв'язків з великою розбіжністю впливу несприятливих випадкових чинників на економічні показники діяльності. Несприятливі події (як і позитивні) здатні наступити або не наступити, тому являють собою ризики.

Можливість настання подій з негативними наслідками у результаті визначених рішень або дій стосовно підприємства, що впливають на його економічну безпеку, наведені на рисунку 7.5.

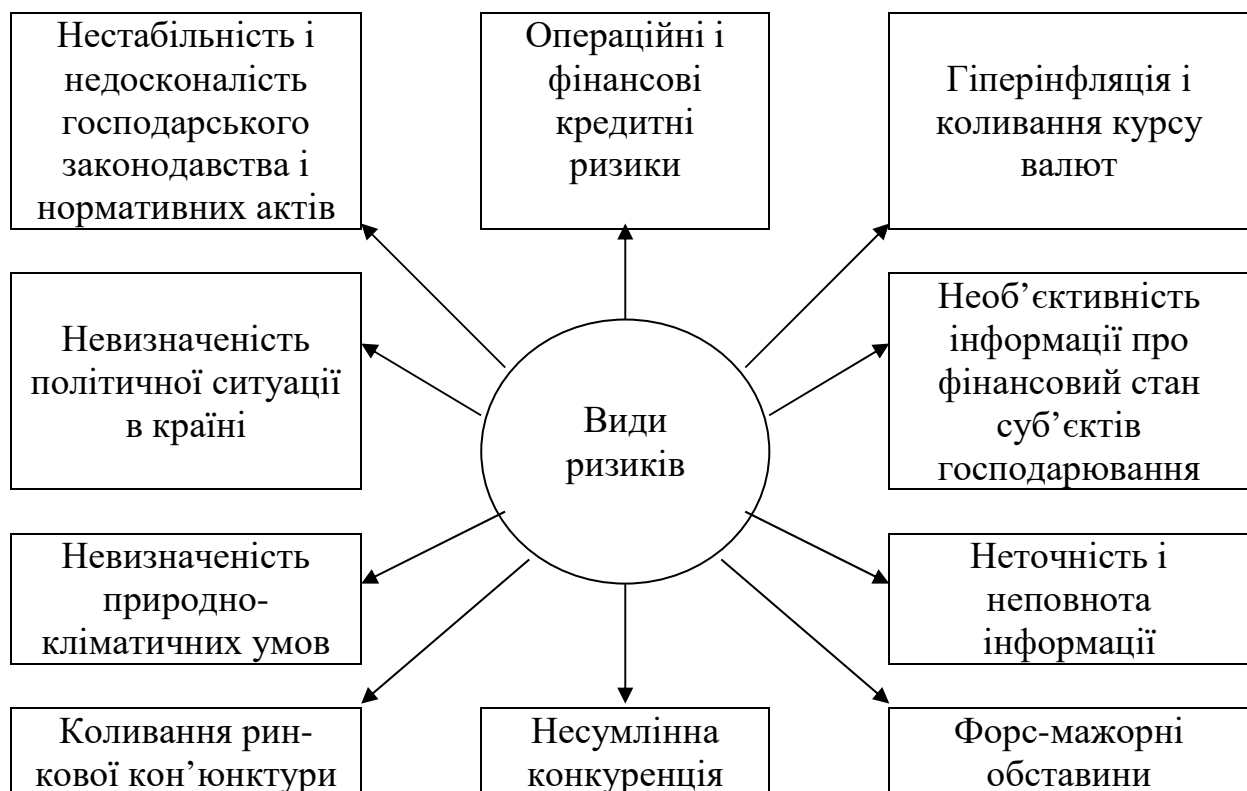

Рис. 7.5. Різноманіття ризиків господарської діяльності підприємства

3. Складність проблеми оцінки економічної безпеки підприємства обумовлює комплексне використання системи методів дослідження: індексного, екстраполяції, експертних оцінок, економіко-математичного моделювання, статистичних та ін.

4. В умовах конкуренції і господарського ризику система економічної безпеки підприємства розглядається як система створення умов для досягнення стратегічних і поточних цілей підприємства та забезпечення його стійкого економічного розвитку. Складові цієї системи ідентичні видам ресурсів підприємства, що і обумовило формування системи завдань діагностики економічної безпеки (дивись рис. 7.3): кожний структурний елемент системи досліджує стан безпеки конкретного виду ресурсів підприємства.

5. Формування і використання системи показників. Так, для діагностики економічної безпеки окремого виду ресурсів використовується комплекс показників. Наприклад, діагностична оцінка стану захисту матеріальних і фінансових цінностей надається за допомогою показників: майнового стану, ліквідності, платоспроможності, ділової активності, ефективності та співвідношень динаміки показників і т.д. Крім того, під час діагностики необхідно проаналізувати дебіторську і кредиторську заборгованість, установити її законність, строки виникнення, визначити нормальну і неоправдану заборгованість. Нормальна заборгованість при системі безготівкових розрахунків є об'єктивним процесом, а неоправдана являє собою форму незаконного відволікання оборотних засобів і порушення фінансової дисципліни. До неоправданої заборгованості відноситься заборгованість по претензіях, по відшкодуванню витрат (нестач, розкрадань, порча цінностей).

У випадку здійснення вірогідних подій можливі три економічні результати: негативний (втрати, збиток, програш), нульовий і позитивний (виграш, вигода, прибуток). Ризиками можливо управляти, тобто використовувати різноманітні способи, які у визначеній мірі дозволяють діагностувати і прогнозувати настання ризикової події і вживати заходи щодо зменшення ступеня ризику.

Класифікація способів зменшення ризиків у господарській діяльності підприємств для забезпечення економічної безпеки підприємства наведена на рисунку 7.6.

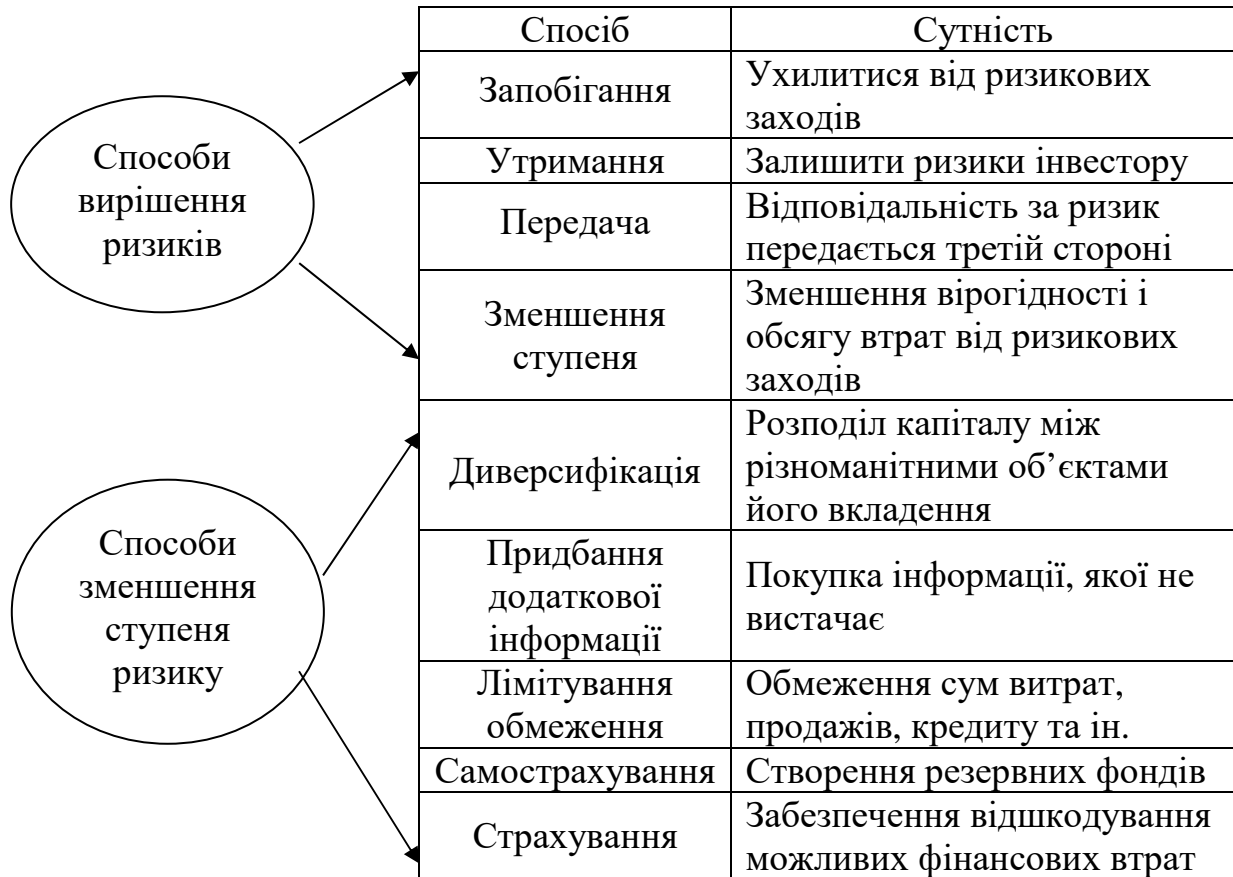

Рис. 7.6. Методи управління ризиками

Узагальнююча діагностична оцінка рівня економічної безпеки підприємства надається за допомогою інтегрального показника. Пропонується визначати його з урахуванням стадії життєвого циклу

$$Y_6 = \sum q_i \sum a_j Y_j \rightarrow \max,$$

де Y_6 - рівень економічної безпеки підприємства;

i - сфера оцінки економічної безпеки підприємства, $i = 1, 2, \dots, n$;

j - показник ключових індикаторів економічної безпеки кожної сфери, $j = 1, 2, \dots, m$;

C_i - фактор наявності даної сфери в складі системи оцінок економічної безпеки; приймає значення: 1 – якщо враховуються нормативні показники сфери; 0 – при відсутності;

a_j - значущість індикатора, що оцінюється за допомогою експертних оцінок;

U_j - індекс рівня безпеки j -го індикатора, що визначається як відношення прогнозованого значення параметра до вихідного.

Кількість і тип підсистем, а також номенклатуру (кількість) індикаторів-показників, що включають в систему економічної безпеки підприємства, визначають експерти. Ключові фактори безпеки визначаються і ранжуються теж експертами.

Економічна культура підприємства містить: належну увагу до інтересів акціонерів, забезпечення фінансової прозорості, своєчасне виконання своїх договірних і фінансових зобов'язань, урахування інтересів суспільства, запобігання корпоративних конфліктів, уникання конфліктів з державними органами, дотримання законів, законодавчих актів та принципів управління.

Досягнуті результати господарської діяльності значним чином впливають на репутацію конкретного підприємства. Тому оцінка рівня економічної культури здійснюється на підставі оцінки динаміки узагальнюючих показників діяльності та їх співвідношень. Додатковими показниками є: рекламації (їх кількість та втрати від рекламацій); кількість скарг до судів та притягнення до відповідальності за порушення підприємством прав та зобов'язань; кількість притягнень підприємства до Арбітражного суду; антидемпінгові процеси проти нього; наявність викривлень у фінансовій звітності; нецільове використання коштів та ін.

7.4. Питання для самоперевірки

1. Значення забезпечення економічної безпеки підприємства.
2. В чому полягає сутність економічної безпеки як категорії?
3. Надати класифікацію факторів погрози економічної безпеки та визначити області її призначення.
4. Які характерні ознаки економічної безпеки? Надати їх характеристику.
5. Навести сукупність завдань діагностики економічної безпеки.
6. Обґрунтувати послідовність вирішення завдань діагностики економічної безпеки підприємства.
7. Навести суб'єкти діагностики стану захисту матеріальних і фінансових цінностей.
8. Які особливості методики зовнішньої і внутрішньої діагностичної оцінки стану економічної безпеки підприємства?
9. Обґрунтувати кожну особливість методики діагностики стану економічної безпеки.
10. Навести види ризиків господарської діяльності та сутність кожного з них.
11. Як зменшити комерційні ризики?
12. Охарактеризувати способи вирішування ризиків.
13. Охарактеризувати способи зменшення ступеня ризику.
14. Навести модель узагальненої оцінки рівня економічної безпеки підприємства та прийняті умовні позначення.
15. У чому полягає сутність економічної культури підприємства?
16. Як оцінити рівень економічної культури суб'єкта господарювання з іноземними інвестиціями?
17. Як оцінити ступінь виконання суб'єктом господарювання договірної та фінансової дисципліни?
18. Як оцінити якість менеджменту?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Законодавча база для організації і ведення підприємницької діяльності. – Все про бухгалтерський облік (ВБУ), 1999. - № 29.-32 с.
2. Закон України „Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” від 16.07.99 р. – Баланс. - № 37, 1999.
3. О Методических рекомендациях по выявлению признаков неплатежеспособности предприятия и признаков действий по сокрытию банкротства, фиктивного банкротства или доведения до банкротства. / Бухгалтерия. - № 11, 2001. - С. 18-23.
4. Савчук В.П. Финансовый анализ деятельности предприятия (международные подходы). – Днепропетровск: НМетАУ, 1999. –202 с.
5. Кононенко О. Анализ финансовой отчетности. – Харьков: Фактор, 2002. –144 с.
6. Савчук В.П., Харитонов Г.Г. Финансовая диагностика предприятия как система поддержки принятия управленческих решений. / Zagadnienia techniczno-ekonomiczne. - Krasow. 2004. -№ 1-2.
7. Довбня С.Б. Методические основы и направления реструктуризации предприятий в промышленности. – Днепропетровск: Наука и образование, 2002. –312 с.
8. Михайлюк О. Як читати і аналізувати фінансову звітність. – Київ: МФК, 2004. –107 с.
9. Шпанковська Н.Г., Мушнікова С.А., Петров В.М. Наукові основи економічного аналізу. – Дніпропетровськ: НМетАУ, 2002. –54 с.

Навчальне видання

**Шпанковська Ніна Григорівна
Ізвєкова Інна Миколаївна
Кравченко Тетяна Василівна
Котенко Наталія Олександрівна**

ЕКОНОМІЧНА ДІАГНОСТИКА

**Розділ 2. Особливості методики фінансової та
управлінської діагностики**

Опорний коспект лекцій

Тем. план 2005, поз.

**Підписано до друку 24.03.05. Формат 60x84 1/16. Папір друк. Друк плоский.
Облік.-вид. арк. 2,88. Умов. друк. арк. 2,84. Тираж 100 пр. Замовлення №**

**Національна металургійна академія України
49600, Дніпропетровськ-5, пр. Гагаріна, 4**

Редакційно-видавничий відділ НМетАУ